

ÇOCUK İŞÇİLİĞİNE GENEL BAKIŞ VE MEVSİMLİK TARIMDA ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

Hazırlayan: Hüseyin Küçükbalaban
Yayına Hazırlayan: Adem Arkadaş-Thibert

2018

Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek için Ortaklık Ağı

Uluslararası Çocuk Merkezi,

Bilkent Üniversitesi, Merkez Kampüs, Kütüphane Binası, 06800 Bilkent / Ankara

Tel: +90 312 290 23 66 - Faks: +90 312 266 46 78 - e-mail: bilgi@cocugasiddetionluyoruz.net

Bu yayın, Avrupa Birliği tarafından finanse edilen ve Uluslararası Çocuk Merkezi tarafından UNICEF'in teknik desteği ile uygulanan "Batı Balkanlar ve Türkiye'de Çocukların Şiddetten Korunması ve Engelli Çocukların Sosyal İçerilmesinin Desteklenmesi" projesi kapsamında üretilmiştir.

Bu yayının içeriği yazarın sorumluluğundadır ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği ve / veya Proje ortaklarının görüşlerini yansıtmak için alınamaz.

İçindekiler

Giriş	1
Çocuk İşçiliği ile İlgili Dünyadaki Temel Tarihi Gelişmeler	3
Çocuk İşçiliği ile İlgili Türkiye'deki Temel Tarihi Gelişmeler	4
Türkiye'de Çocuk İşçiliğine Genel Bakış	5
Yasal durum	5
Politikalara Yön Verecek Veri Toplama, İzleme, Bilgi Durumu	6
Mevsimlik Tarımda Çocuk İşçiliği	11
Çocukların Hayatına Etkisi	14
Eğitime Etkisi	14
Psiko-Sosyal, Fiziksel ve Davranışsal Etkisi	15
Politika Önerileri	16
Sivil Toplum Örgütlerine Öneriler	16
Kamu Kurumları İçin Politika Önerileri	17
Dışişleri Bakanlığı	17
Türkiye İstatistik Kurumu	17
Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	17
Ekonomi-Kalkınma-Maliye Bakanlıkları	18
Millî Eğitim Bakanlığı	18
İçişleri Bakanlığı	18
Kaynakça	19

Kısaltmalar

ÇHS:	Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
ÇİMUP:	Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı
DİSK-AR:	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Enstitüsü
ECPAT:	Çocuğa Karşı Cinsel Sömürüyü Sonlandırmak İçin Uluslararası Ağı
ICC:	Uluslararası Çocuk Merkezi
ILO:	Uluslararası Çalışma Örgütü
IPEC:	Çocuk İşçiliğini Tasfiye Etme Uluslararası Programı
METİP:	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi
Ortaklık Ağı:	Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek İçin Ortaklık Ağı
TCK:	Türk Ceza Kanunu
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
YÖK:	Yüksek Öğretim Kurumu

Giriş

Çocuk emeğinin sömürüsü ya da çocuğun ekonomik sömürüsü, çoğunlukla karşımıza çocuk işçiliği terimiyle çıkmaktadır ve insanlık tarihi boyunca var olmuş ve geçmişten bugüne aktararak gelen bir sorun, çocuğu çalıştıranlar ve/veya çalışmaya zorlayacak ortamı yaratanlar/ortadan kaldırmayanlar açısından suç unsuru ve çocuğun temel insan haklarının ihlalidir.

Çocuk işçiliği, Türkiye de dâhil, insani gelişmişlik düzeyi yüksek ve gelişmekte olan birçok ülkede farklı şekillerde ve düzeylerde varlığını ne yazık ki sürdürmektedir.

Toplumsal bir mücadele gerektiren çocuk işçiliği; çaresiz ailelere, özel sektöre ya da sadece bir ya da iki bakanlığın çözümüne bırakılabilecek bir sorun değildir. Üretim-tüketim ve paylaşım süreçlerinin sonucunda ortaya çıkan toplumsal bir sorundur. Geçici, korunmasız, itaatkâr ve güvencesiz emek olarak görülen çocuk emeği; yoksulluk, göç, savaş, işsizlik gibi nedenlerle çocuk işçiliğine dönüşmekte ve işverenlerce daha fazla kar elde etmenin bir yolu olarak görülmektedir. Bu nedenle gerçek anlamda çocuk işçiliğine karşı mücadele; yoksullukla, gelir dağılımı eşitsizlikleriyle, ucuz ve güvencesiz çalışmayla mücadele anlamına gelmektedir.

Bu nedenle Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek İçin Ortaklık Ağı (Ortaklık Ağı) çocuk işçiliğini, çocukların çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini olumsuz etkileyen, insanlık onurlarını zedeleyen, fiziksel ve zihinsel gelişimleri açısından onlara zarar veren, sistematik olarak şiddetin her türüsüne maruz kaldıkları bir sömürü; yani şiddet şekli ve şiddetin yaşandığı ortam olarak tanımlamaktadır.

Ortaklık Ağı çocuk işçiliğini “çocukları çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan” çocuğa karşı şiddetin bir göstergesi, çocuk işçiliğinin önlenmesi yönündeki her çabayı da çocukların şiddetten korunması mücadelesinin bir parçası olarak tanımlamaktadır.

Bununla birlikte, çocukların emek verdikleri, yaptıkları işlerin hepsi, ortadan kaldırılmak istenilen çocuk işçiliği kapsamında değildir. Ayrıca, ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi nedenlerden dolayı çalışan çocukların ya da ailelerinin saygınlıklarını zedeleyecek yaklaşımların ne çocuklara ne onları korumaktan sorumlu ailelerine ne de çocuk işçiliği sorununun genel olarak çözümüne bir yararı olmadığı birçok araştırmayla kanıtlanmıştır.²

Türkiye’de son zamanlarda, çocuk işçiliğini önleme konusunda ulusal strateji ve hedefler ortaya konmaya başlamıştır. Son olarak Şubat 2018’de yayınlanan Başbakanlık Genelgesi ile “2018 Yılı Çocuk İşçiliği ile Mücadele Yılı” olarak ilan edilmiştir. Bu bakımdan konu, sivil

1 Kalkınma Atölyesi Kooperatifi, ‘Bir Yevmiye, Bir Yevmiyedir...’ Tanım Araçları ve Türkiye’de Tanımsal Üretimde Çocuk İşçiliği. 2018, Sayfa 105.

2 Uluslararası Çalışma Örgütü, Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Programı, (2007). Çocuk İşçiliğine Karşı Modern Politikalar Ve Hukuki Düzenlemeler. Cenevre, ILO Sayfa 24-31.

Ana C. Dammert, Jacobus de Hoop, Eric Mvukiyehe ve Furio C. Rosati, Kamu politikasının çocuk işçiliği üzerindeki etkileri: Program tasarımı için mevcut bilgi, eksiklikler ve çıkarımlar. Çocuk Emeğini Anlama (UCW) Programı

toplum örgütlerinin çalışmalarında odağa alınması, ortaya konulan stratejiler ile sorunun çözümüne ilişkin çalışmaların izlenmesi ve raporlanmasına yönelik farkındalık yaratılması için Ortaklık Ağı tarafından gündeme alınmıştır.

Çocuk işçiliğinin önlenmesinde uluslararası çabaların yanında, Türkiye’de ulusal düzeyde taraf olunan uluslararası çocuk hakları hukukunun uygulanması ile çocuk işçiliğinin önlenmesine dair ortaya konulan çalışmaları ve sorun alanındaki gelişmeleri düzenli ayırtılmış verilerin analizine dayalı izleme çalışmaları devletlerin çocuklara karşı yasal yükümlülükleri arasındadır ve sağlıklı politikalar oluşturabilmek için gereklidir. Bu izleme çalışmalarına bağımsız, bilimsel kanıt ve uluslararası insan hakları hukukuna dayalı şekilde yapma ve bunları raporlama da sivil toplum örgütlerinin görevidir.

Bu nedenle kamu idareleri tarafından çocuk işçiliği sorunu ve sorunun çözümüne yönelik ortaya konulan programların sivil toplum örgütleri, meslek örgütleri ile sendikalar nezdinde nasıl değerlendirildiğini paylaşmak, konuyla ilgili uygulama ve politika açıklarının çözümüne ilişkin tespitlerde bulunmak ve uluslararası standartlar çerçevesinde ulusal çalışmaların izlenmesini kolaylaştırmak için çocuk işçiliğine dair bu politika notu hazırlanmıştır. Politika notu ile çocuk işçiliğinin önlenmesi konusunda sivil toplum örgütlerince izleme ve savunu konusu olabilecek başlıkların belirlenmesi ve politika önerilerinin oluşması da amaçlanmıştır. Notun hazırlığında hâlihazırda kamuya açık ilgili tüm bilgi ve araştırma sonuçları kullanılmıştır. Bunun yanı sıra, Ortaklık Ağı üyelerinden İnsan Hakları Derneği’nin koordinasyonunda alanda konuyla ilgili çalışan uzman sivil toplum örgütleri, meslek örgütleri ve sendikaların katılımıyla 21 Mayıs 2018 tarihinde gerçekleştirilen çocuk işçiliği çalıştay süresince paylaşılan bilgiler de politika notunun hazırlığında kullanılmıştır.

Bu politika notu genel olarak çocuk işçiliği, özel olarak da mevsimlik tarımda çocuk işçiliği konusu ile ilgili güncel bilgiler ile şiddetin ağır biçimde yaşandığı alanlardan birinde şiddetin henüz gerçekleşmeden önlenmesi, şiddet gerçekleştikten sonra da çocuğa destek sunulması, şiddet uygulayana- uygulanmasına izin veren yapılara ceza verilmesi ve çocuğa karşı şiddeti ortadan kaldıracak yasal ve kurumsal yapıların geliştirilmesi için politika önerileri sunmaktadır.

“Çocuk çalışmazsa geçim olmaz,”

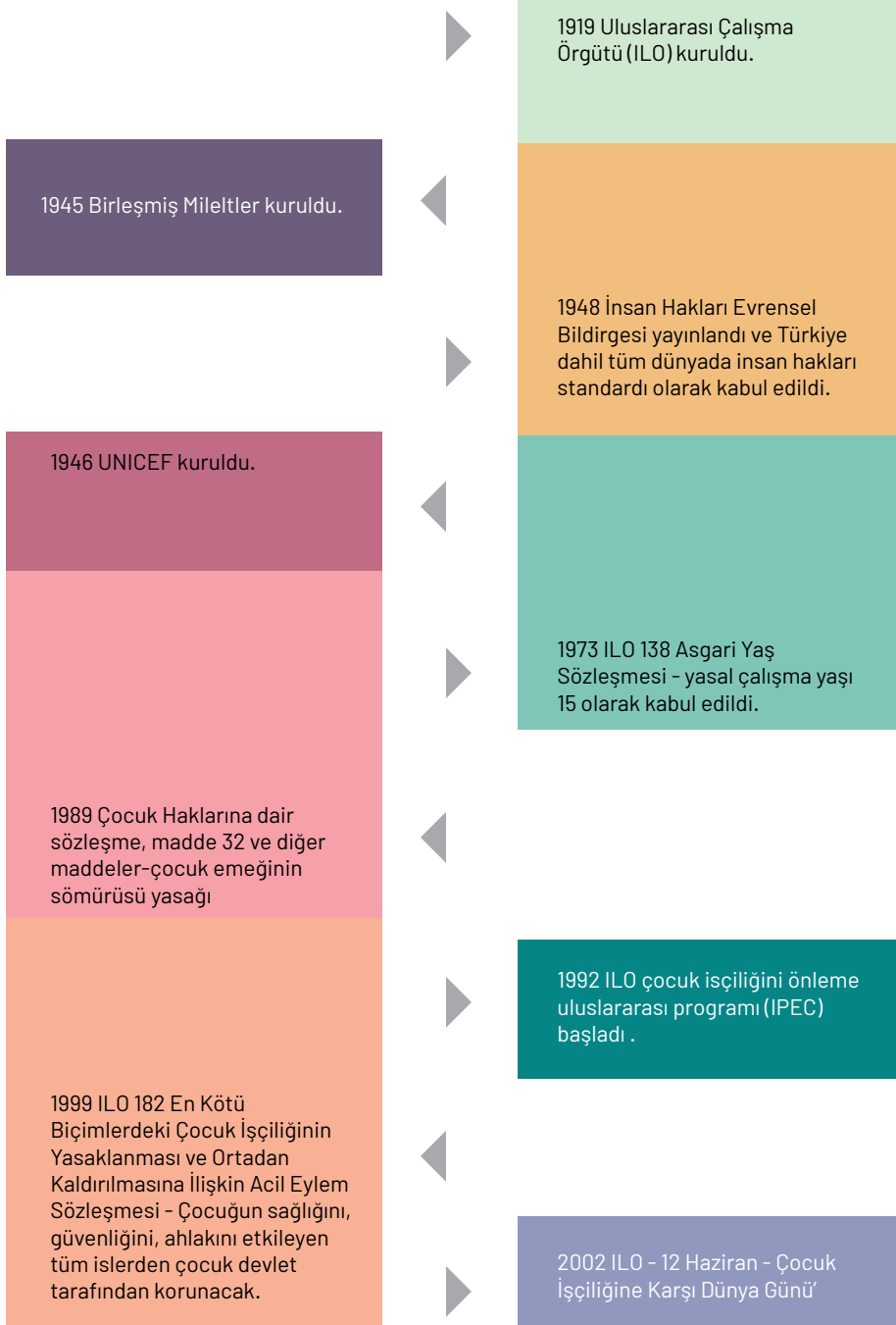
“Karnımızı ancak doyuruyoruz, elimde olsa çalıştırmam,”

“Şerefimizle çalışıyoruz, kimseye muhtaç olmayalım diye,”

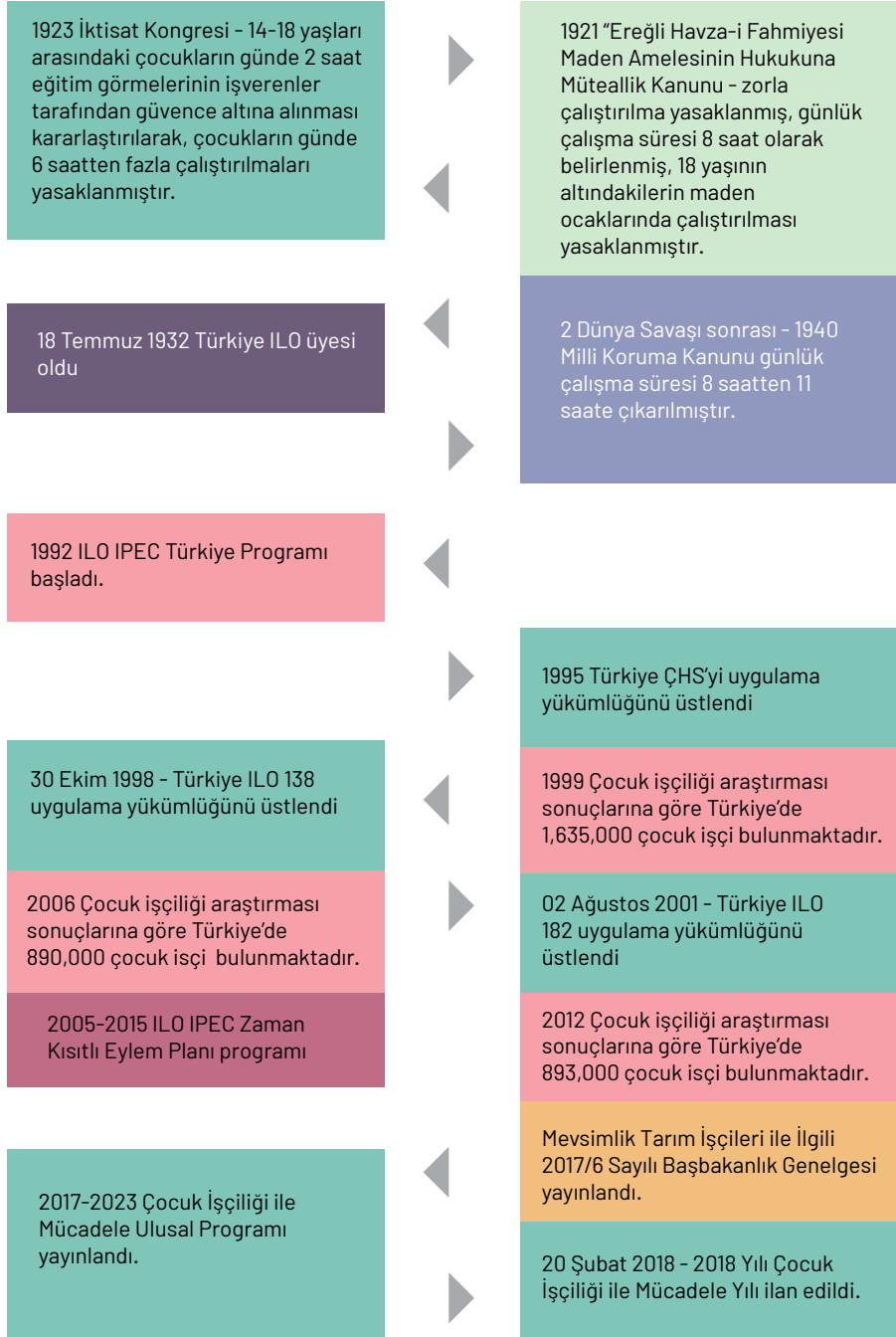
“Aile nüfusu fazla, ister istemez okuldan vazgeçip çalıştırıyoruz,”

Kaynak: Kalkınma Atölyesi (2018) ‘Bir Yevmiye, Bir Yevmiyedir...
Tarım Araçları ve Türkiye’de Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliği.

Çocuk İşçiliği İle İlgili Dünyadaki Temel Tarihi Gelişmeler

Çocuk İşçiliği İle İlgili Türkiye'deki Temel Tarihi Gelişmeler

Türkiye’de Çocuk İşçiliğine Genel Bakış

Yasal durum

Türkiye çocuk işçiliği ile ilgili temel çoğu uluslararası sözleşmeyi (bkz. sayfa 4) onaylamış, iç hukuk düzenlemesi olarak kabul etmiş ve bazı prensipleri de yasalarına uyarlamıştır. Bununla beraber, çocuk işçiliğinin önlenmesi açısından önemli bazı temel Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) sözleşmelerinde ve yasalarla kabul edilmiş hakların çocuklar tarafından kullanılmasını kolaylaştıran ve yetişkinlerin çocuk haklarına, çocuk işçiliği konusu çerçevesinde saygı duymasını ve çocukların korunmasını sağlayacak denetim işlevi gören mekanizmalarda hala eksiklikler bulunmaktadır.³

Örneğin; Türkiye, temel yönetim sözleşmelerinden olan 129 No’lu ILO İş Teftiş (Tarım) Sözleşmesi, Gençlerin (Sanayi dışındaki alanlarda) Gece işinde çalıştırılmasına ilişkin 79 No’lu Sözleşme ve ILO Gençlerin (Sanayiye ait alanlarda) Gece İşinde çalıştırılmasına ilişkin 90 No’lu ILO Sözleşmesine taraf değildir.

Bunun yanı sıra, asgari yaş sınırı ile ilgili farklı kanunlardaki farklı yaş sınırları bir sorun oluşturmakta ve İş Kanunu sadece belli sektörlerde geçerli olduğu ve çocukların çalıştırıldığı/çalıştığı birçok sektörlere uygulanmadığı için asgari yaş konusundaki düzenlemeler çocuk işçiliğinin önlemesi için kullanılamamaktadır. Yine

Çocuk İşçiliği Konusunda Dezavantajlı Gruplar:

Çocuk işçiliği bir ülkedeki kamu idaresi ve ekonomi yönetimi konularındaki uygulamaların sonucunu açığa çıkaran güçlü bir göstergedir. Uygulamadan bazı çocuk gruplarının daha fazla ve/veya belli şekillerde etkilenmesi kaçınılmazdır. Örneğin, alt ve orta gelire sahip aile çocuklarının daha çok ailenin ekonomik gelirine ve geçimine katkı sunmak için çalıştırıldığı bilinmektedir. Yani çocuk işçiliği yoksulluğun en büyük göstergelerindedir. Kentlerde ve sanayinin gelişmiş olduğu üretim süreçlerinde oğlan çocukların daha çok çalıştırıldığı tahmin edilmekte, tarımsal ve daha özel üretim süreçlerinde ise, -örneğin el becerisinin önemli olduğu, çapalama, toplama, paketleme, ayırıştırma, fideleme, gibi işlerde- genel gözlemlere göre kız çocuklarının daha çok çalıştırıldığı değerlendirilmektedir. Kız çocuklarının tarımsal faaliyet sonrası barınılan yerin temizliği, çocuk ve hasta bakımı, yemek ve bulaşık gibi günlük işlerde de ayrıca çalıştırıldığı bilinmektedir.

Mülteci ve sığınmacı nüfusun yoğun olduğu illerde benzer faaliyetlere daha düşük ücretle bu grubun dahil olduğu saha çalışması yapan sivil toplum örgütlerince ortaya konulmuştur.

Çocuk emeğinin sömürüsü olarak tanımladığımız çocuk işçiliği diğer tüm sömürü ve şiddet konularında olduğu gibi sosyal, ekonomik, kültürel, siyasi olarak göreceli olarak daha güçsüz olan tüm çocuk gruplarını dezavantajlı hale getirmektedir, diğer alanlarda da dezavantajlı hale getirmektedir.

Örneğin, hangi çocukların suça sürüklendiği, bu çocukların çocuk işçi olup olmadıkları, Türkiye hangi bölgelerinde çocuk işçiliğinin yüksek olup olmadığı, çocukların iç ya da dış göçten etkilenip etkilenmediği, etnik ya da dini azınlık grubundan olup olmadıkları, zihinsel ya da fiziksel engellilik durumu, cinsiyetleri, yaşları çocukları dezavantajlı hale getirebilir (ÇHS md. 2).

³ Çocuk İşçiliği ile Mücadele 2017-2023 Ulusal Programı, Sayfa 16. (www.csgb.gov.tr/media/4755/cocuk_isciligi_rev_23032017.pdf)

İş Kanunu'nda 16 yaş altı çocukların ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılması yasaklanırken, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'yi (ÇHS) ihlal eder şekilde 16-18 yaş arası çocukları sömürüye açık durumda bırakılmıştır.⁴ Benzer şekilde 12 yaş altındaki çocukların çalışmasını yasaklayan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile zorunlu eğitim çağındaki çocukların çalıştırılmalarını kısmen yasaklayan İlköğretim ve Eğitim Kanunu çocukların okul saatleri dışında çalıştırılmalarına izin vermektedir.

Yasal çalışma yaşındaki çocukların haklarını, şiddete uğramalarını önleyecek, kararlara katılım haklarını güvence altına alacak ve çocukların kendi haklarını kullanmalarını kolaylaştıracak sendika üyeliği ile ilgili yasal mevzuat⁵ olmakla birlikte, bunu kolaylaştırıcı bir yönetmelik ya da bilgilendirme ve uygulama çalışması ne sendikalar ne özel sektör ne de ilgili bakanlıklar tarafından öngörülmüştür.

Politikalara Yön Verecek Veri Toplama, İzleme, Bilgi Durumu

ILO'nun 1992'de başlattığı ve o zamanlar Türkiye dâhil altı ülkede uygulanan Çocuk İşçiliğini Tasfiye Etme Uluslararası Programı (IPEC) Eylül 2006'ya kadar devam etmiştir. Bu süreçte 101 eylem programı uygulanmış ve 50,000 çocuğa doğrudan ulaşılmıştır. Ulaşılan çocuklar ve aileleri ile Türkiye konuyla ilgili büyük gelişmeler elde etmiştir.⁶

Çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin ortadan kaldırılması amacıyla Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi için Zamana Bağlı 2005–2015 Ulusal Politika ve Program Çerçevesi'nde başta çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri olmak üzere çocuk işçiliğinin 10 yıllık bir süre içinde önlenmesi temel hedef olarak belirlenmiştir.

Sırayla 1994, 1999, 2006 ve 2012 yapılan ulusal çocuk işgücü anketleri, çocuk işçiliği sayılarında hızlı bir azalmanın ardından ILO-IPEC programının bittiği 2006 yılından sonra durağan bir sürece, tarım sektöründe ise göreceli bir geriye gidişe işaret etmektedir (bkz. grafik 1).

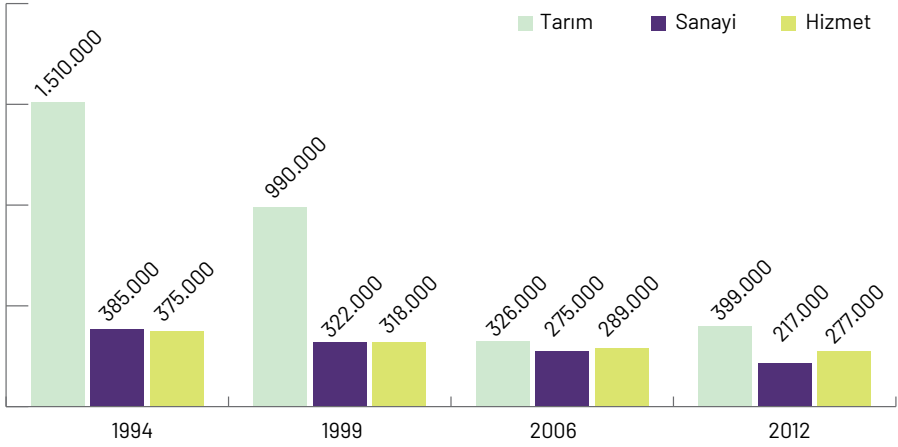
2012 Anketinin kısıtlı kapsamı ve ayrıştırılmamış veri içermesi nedeniyle çocuk işçiliğinin tüm yönleriyle anlaşılması mümkün olmasa da, 2012 itibarıyla Türkiye'de ev içinde çalıştırılan/çalışanlar dışında, 6-17 yaş arası 893.000 çocuğun çalıştığı görülmektedir. İlgili yaş grubu 2012 nüfusuna (15 milyon 247 bin) oranlandığında 6-17 yaşları arasındaki her 20 çocuktan en az 1'inin çalıştığını söylemek mümkündür. Burada dikkat edilmesi gereken konu, bu rakamların içinde çalıştırılması yasalarca açıkça yasak olan 6-14 yaş arası çocukların sayısının 292.000 olması ve çalıştırılması yasak bu gruptan çocukların sayısının sanayi ve hizmet sektöründe de oldukça yüksek rakamlara ulaşmasıdır (bkz. grafik 2).

4 Benzeri uyumsuzluklar ile ilgili, bkz: Prof. Dr. Turgut Tahranlı, vd. (2011). Birleşmiş Milletlerin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi ile Türk Hukuk Mevzuatı Karşılaştırmalı Analizi. UNICEF Türkiye ve Türkiye Barolar Birliği. Sayfa 233-235. (www.unicef.org.tr/tr/knowledge/detail/879/birlesmis-milletler-in-cocuk-haklarina-dair-sozlesmesi-ile-turk-hukuk-mevzuati-karsilastirmali-analizi)

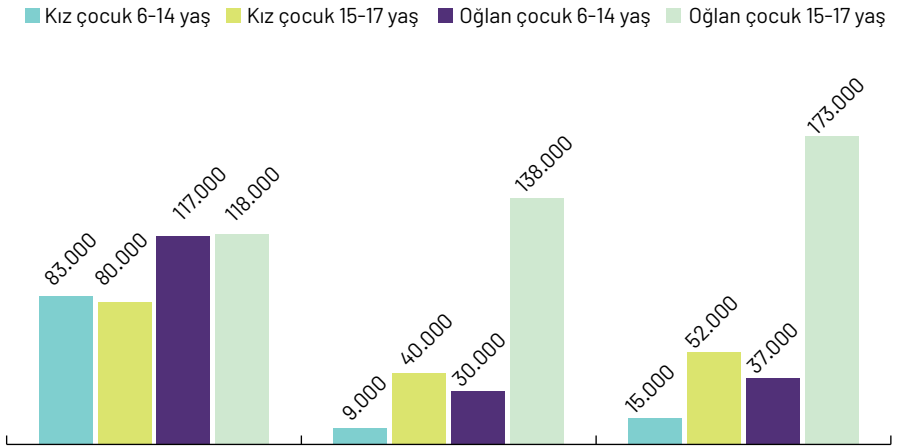
5 Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi, Kanunu Sendika üyeliği ve üyeliğin kazanılması, Madde 17(1) "On beş yaşını dolduran ve bu Kanun hükümlerine göre işçi sayılanlar, işçi sendikalarına üye olabilir."

6 ILO Türkiye web sitesi : (www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang-tr/index.htm)

Yine bu son verilere bakıldığında dikkat çeken sanayi ve hizmet sektöründe çocuk işçiliğinde, özellikle kız çocuklarının sayısında azalma olurken tarım sektöründe hem kız çocuklarının hem de oğlan çocuklarının sayısının yüksekliğini korumasıdır. Tarım sektörü alanında mevsimlik tarımda çocuk işçiliği ile ilgili ayrıştırılmış veri bulunmamaktadır. Kendi aile çiftliğinde çalışmakla, ailesiyle mevsimlik göç ile gelip tarımda çalışma konusunda bir fark olduğu bilinmesine rağmen alanda bilginin olmaması geliştirilecek politikaların etkisini azaltacaktır.

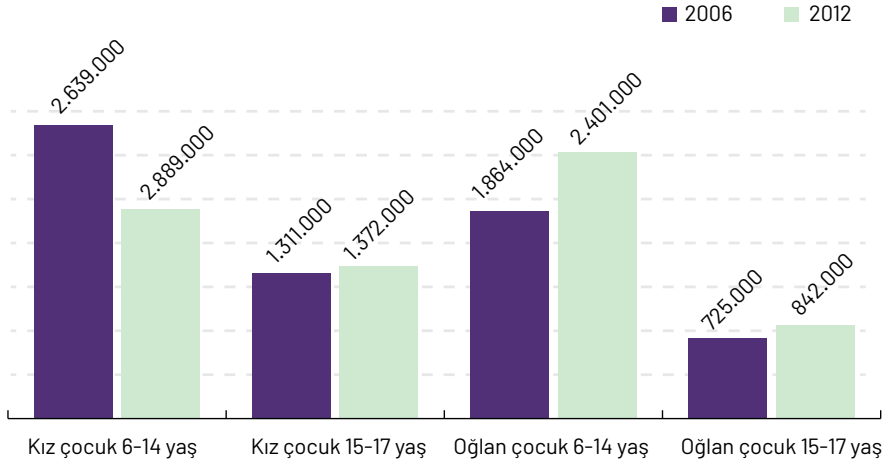
Grafik 2 Sektöre, yaş grubuna ve cinsiyete göre çalışan çocuk nüfusu, 2012 (Kaynak: TÜİK)

Bu rakamlara ev işlerinde çalışan/çalıştırılan çocuklara ilişkin rakamlarını da eklediğimizde çocuk işçiliği sorununun ne kadar büyük olduğunu görülmektedir: 8 milyon 397 bin çocuk! Yani her iki çocuktan biri!

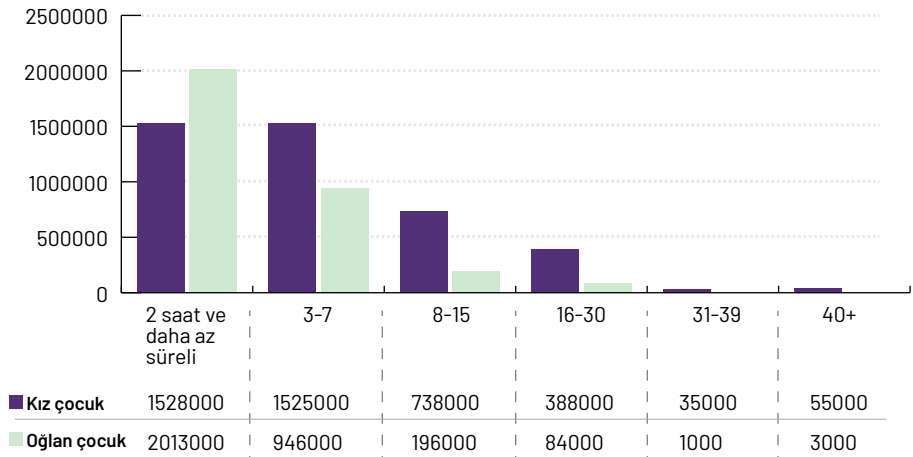
Ev işlerinde çalışan/çalıştırılan çocuklar içinde özellikle 6-14 yaş arası çocukların ve kız çocuklarının sayısının yüksekliği, konuya dair politika oluşturulurken dikkat edilmesi gereken bir nokta olarak not edilmelidir (bkz. grafik 3).

Grafik 3 Yıllar, cinsiyet ve yaş grupları bazında ev işlerinde faaliyette bulunan çocuk sayıları (Kaynak: TÜİK)

Ev işlerinde çalışan çocukların çalışma sürelerine bakıldığında yarısına yakınının haftada yedi saatin altında çalışması olumlu bir gelişmedir (bkz. Grafik 4). Bununla birlikte, özellikle 1 milyon 200 binin üzerinde kız çocuğunun ev işlerinde uzun saatler çalıştırılıyor olması, toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve zararlı toplumsal geleneklerin de çocuk işçiliğiyle ilgili politika geliştirme süreçlerinde önemini gözler önüne sermektedir.

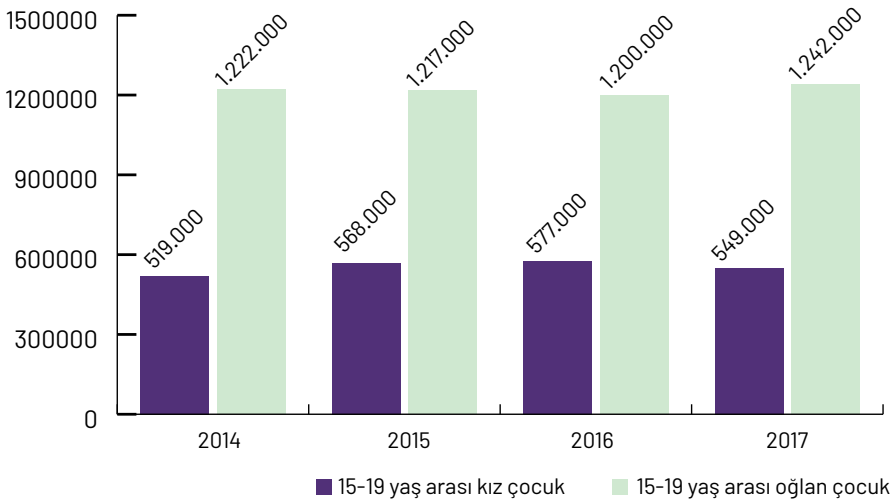
Grafik 4 Ev işlerinde faaliyette bulunan çocuk sayısı, 2012 (Kaynak: TÜİK)

Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Enstitüsü'nün (DİSK-AR) 2015'te bu verilere dayanarak yaptığı araştırma okula gitmeyen çocukların haftada 54 saat çalıştığını ve bunların yarısından çoğunun 400 TL altında bir ücret aldığını ortaya çıkarmıştır.

2012 yılındaki anket sonuçlarından sonra konuya dair herhangi bir istatistik yayımlanmamış olmasına rağmen yasal çalışma yaşında olan 15-19 yaş arası çocuk ve gençlere dair genel işgücü verilerine ulaşmak mümkündür.

Grafik 5 Yıllara ve cinsiyete göre yasal çalışma hayatında olan çocuk sayısı

Resmi verilerin birinde çocuk emeği ile ilgili rakamlarda 15-17 yaş aralığı alınırken diğerinde 15-19 yaş aralıkları alınmış olduğundan yasal çocuk yaşı olan 18 ve altı yaştaki çocuk sayıları konusunda sorular oluşmaktadır. Yine de rakamlara bakıldığında 15-19 yaş aralıkları içinde 1 milyonun oldukça üzerinde çocuğun kayıtlı çalışma hayatında olduğunu söylemek yanlış olmaz (bkz. Grafik 5). Burada yasalar gereği 18 yaşını bitirinceye kadar her bireyin çocuk olduğunu unutmamak ve istatistiklerin bu bilgi ışığında 18 yaşını açıkça içerecek ve gösterecek şekilde verilmesi politika üretme çalışmaları için oldukça önemlidir, çünkü aksi istatistik üretiminde yasalara uyulmadığı anlamına gelmektedir.

Tarih aralıklarından anlaşılacağı gibi araştırmalar düzensiz bir seyir ile yaklaşık olarak 6-7 yılda bir yapılmıştır. Çocuk İşçiliği ile Mücadele 2017-2023 Ulusal Programı'nda (ÇİMUP) yeni bir anket çalışmasının olup olmayacağı belirtilmemiş, bu konuda bir amaç da eklenmemiştir. ÇİMUP'ta sadece "Önümüzdeki dönemde çocuk işgücüne yönelik bir araştırma uygulanabilmesi için bu hususun 2017-2021 Resmi İstatistik Programında dikkate alınması gerekmektedir" denmektedir.⁷ Bu öneriye rağmen TÜİK Resmi İstatistik

⁷Çocuk İşçiliği ile Mücadele 2017-2023 Ulusal Programı, s. 49. (https://www.csqb.gov.tr/media/4755/cocuk_isciligi_rev_23032017.pdf)

Portalında da ne yazık ki çocuk işçiliği ile ilgili hiçbir veri toplama çalışmasına ya da planlamasına rastlanmamıştır.⁸

Konuyla ilgili araştırma çalışmalarına bakıldığında çocuk işçiliği ve çalışan çocuk konularında Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) tez veri tabanında 1999'dan bu yana sadece 68 yüksek lisans, 6 tıp uzmanlık, 12 doktora tez çalışması bulunmaktadır. Bu kadar büyük bir nüfus grubunu etkileyen bir şiddet olayının bu kadar az araştırılmış olması politika geliştirme çalışmalarında dikkate alınmalıdır.

Çocuk işçiliği, çocuğa karşı şiddetin yaşandığı bir alan, ILO 182'de tanımlandığı şekliyle "en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği" olarak şiddetin bir biçimi ve bir çocuk hakları ihlalidir. Ancak, sokak dâhil çocukların çalışma alanlarında yaşadıkları şiddet ve cinsel sömürüye dair neredeyse yok denecek kadar bilgi bulunmaktadır.

Örneğin, ILO 182'de en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği alanına giren Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) fuhuş yoluyla çocuk cinsel sömürüsü (227/1) maddesi çerçevesinde 2017 yılında 390 mahkûmiyet kararı verilmiştir.⁹ Türkiye'de bu konu en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği olarak incelenmemektedir ve bu konuda bir çalışma olmadığını belirtmek gerekmektedir. Uluslararası Çocuk Merkezi'nin (ICC) çocuğa karşı şiddet haritasında çalışma alanlarında sadece 39 şiddet olayı bulunabilmektedir. Bunların içinde bir şiddet biçimi olarak cinsel istismar, dayak gibi vakalar bulunmaktadır.¹⁰

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi'nin 2018 Haziran ayında yayınladığı rapora göre 2013 yılından beri 319 çocuk, çalıştığı iş yerinde işçi sağlığı ve güvenliği standartlarındaki eksiklikler nedeniyle ölmüştür. Bu çocuklardan 29'u mülteci/göçmen çocuktur. Ölen çocukların %16'sı kız çocuğudur. İş cinayetinde yaşamını yitiren 319 çocuğun 100'ü 14 yaş ve altındadır.¹¹ Bunun yanında Sosyal Güvenlik Kurumu'nun (SGK) İş Kazası ve Meslek Hastalıkları 2017 İstatistiklerine göre 3837 kız çocuk olmak üzere 16008 sosyal güvence ile çalışan çocuk iş kazası geçirmiştir. Bunlardan 329'unun kaza gününde iş göremez statüsünde oldukları bilgisi çocukların iş yerinde ne büyük yoksulluk ve şiddet riskiyle çalıştıklarını gösterir niteliktedir. Aynı dönemde 7si kız çocuk olmak üzere 33 çocuğa iş kazası sonucu sürekli iş göremezlik geliri bağlanmıştır. Yine SGK'nın aynı istatistiklerine göre 1'i kız çocuk olmak üzere sosyal güvence ile çalışan 28 çocuk iş kazası sonucu ölmüştür.¹²

Bunlar yanında stajyer-kursiyer-çırak olarak çalışan yaklaşık 1,5 milyon çocuk ve yaşadıkları şiddet olayları ile ilgili olarak ICC'nin Hacettepe Üniversitesi Halk Sağlığı Enstitüsü Halk Sağlığı Uzmanları Derneği ve Çocuğa Karşı Cinsel Sömürüyü Sonlandırmak İçin

8 TÜİK Resmi İstatistik Programı 2017-2021. (www.resmiistatistik.gov.tr/misc/Resmi_Istatistik_Programi_2017_2021.pdf)

9 Adalet Bakanlığı Adli İstatistik 2017 (www.adlisicil.adalet.gov.tr/istatistikler/1996/2017TckAcilanDavaSucVeSanikSayisi.pdf)

10 Çocuğa Karşı Şiddet Haritası (www.cocukhaklarizleme.org/harita/main)

11 İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi, Türkiye'de Çocuk İşçiliği ve Çocuk İş Cinayetleri Raporu 2018 (www.guvenlicisma.org/19520-turkiyede-cocuk-isciligi-ve-cocuk-is-cinayetleri-raporu-ankara-isig-meclisi)

12 Sosyal Güvenlik Kurumu'nun (SGK) İş Kazası ve Meslek Hastalıkları 2017 İstatistikleri http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari

Uluslararası Ağı (ECPAT) ile birlikte 2015 yılında yayımladığı Turizm ve Seyahatte Çocukların Cinsel Sömürüsü Küresel Araştırması Türkiye Raporu'nda turizm sektöründe gençlerin staj dönemlerinde gördükleri şiddete dair vakalar dışında hiçbir bilgi bulunmamaktadır.¹³

Öte yandan işletmelerin denetimi bağlamında yasal sınırlamalar yoluyla çocukların yoğun olarak çalıştırıldığı küçük işletmeler denetim dışında bırakılmakta ve kayıt dışı çocuk sömürüsünün denetimden uzak devam etmesi tehlikesini doğurmaktadır.

Çocuk işçiliğiyle ilgili bu kadar kısıtlı bilginin olduğu bir ortamda sağlıklı politikalara ulaşmak oldukça zordur.

Bu zorluklara rağmen Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı birçok paydaşın da katılımıyla oldukça kapsamlı bir ÇİMUP'u hazırlamıştır.

ÇİMUP'un öncelikli hedef grupları (1) sokakta çalışma, (2) küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışma ve (3) tarımda aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma olarak belirlenmiştir.¹⁴

Bu çerçevede, Mevsimlik Tarım İşçileri ile ilgili 2017/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmak amacıyla; buldukları illerden başka illere giden vatandaşların ve ailelerinin bu süreçte yaşadıkları sorunlarının giderilmesine yönelik yapılacak çalışmalar ve ilgili kurum ve kuruluşların sorumlulukları düzenlenmiştir.

En son olarak da 20 Şubat 2018 tarihinde Resmî Gazete 'de yayınlanan Başbakanlık Genelgesiyle 2018 Yılı "Çocuk İşçiliği ile Mücadele Yılı" olarak ilan edilmiştir.

Bu anlamda Türkiye çocuk işçiliğini ortadan kaldırma konusunda ciddi adımlar atmaya devam etmiş, bu konuda koruması altındaki tüm çocuklara yönelik taahhüdünü yinelemiştir.

Mevsimlik Tarımda Çocuk İşçiliği

Mevsimlik tarım işçiliği çocuk emeği sömürüsünün en fazla görüldüğü alanlardan biri olmasına ve hem ILO sözleşmelerinde hem de ulusal mevzuatta en kötü koşullardaki çocuk işçiliği olarak tarif edilmesine rağmen; Türkiye'de mevsimlik tarım işçiliğinin aslında bir mevsim ve bir ürünün hasat süreciyle sınırlı olmadığı, değişik ürünlerin farklı mevsimlere denk gelen ekim, bakım ve hasat süreçlerini kapsayan "Gezici Sürekli Tarım İşçiliği" şeklinde sürdüğü bilinmektedir. Çukurova ve Karadeniz gibi bölgelerde 30 yıla yakın bir zamandır aynı sağlıksız koşul ve alanlarda gezici tarım işçilerinin aileleriyle gelip konakladığı, bu alanlarda doğup yine bu alanlarda çalışmak zorunda kalan kuşakların olduğu, bu tür çalışmanın zorluklarının daha anne karnında iken başladığı, bebeklik

¹³ Uluslararası Çocuk Merkezi, Turizm ve Seyahatte Çocukların Cinsel Sömürüsü Küresel Araştırması, 2015 (www.ecpat.org/wp-content/uploads/2016/10/Turkce-Rapor-V2.pdf)

¹⁴ Çocuk İşçiliği ile Mücadele 2017-2023 Ulusal Programı, sayfa 11. (www.csqb.gov.tr/media/4755/cocuk_isciligi_rev_23032017.pdf)

ve çocukluk ile gençlik çağlarını bu alanlarda geçiren nesillerin olduğu yapılan kısıtlı araştırmalarla da olsa belgelenmiştir.¹⁵

“ Genellikle ailelere iş verilir burada. Elçiler aileleri parçalamadan onlara iş verirler. 12 yaşından büyük çocuklar çalıştırılır. Ailenin çalıştığı her işte çocuklar da çalışır. Çocuğun çalışıp çalışamayacağını fiziksel durumu belli eder. Baba buna karar verir. Bu nüfus cüzdanındaki yaşla ilgili değildir yani.”

Kaynak: Kalkınma Atölyesi (2018) Yevmiyeci, Yancı veya Kürekçi Hepsini Çocuk: Tarımsal Üretimde Ücret Tipleri ve Çocuk İşçiliğinin Görünümleri

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına yapılan mevsimlik tarım işçilerinin sayısına ilişkin bilgi edinme başvurusuna verilen cevapta 2017 yılında devamlı göç halinde aileleri ile mevsimlik tarım işçisi olarak göç edenlerin nüfusunun 500 bin kişi olduğu ifade edilmiştir. Yine aynı yanıtta 2014 yılında; 152 bin 434, 2015 yılında; 167 bin 342, 2016 yılında ise 155 bin 234 mevsimlik tarım işçisi olduğu belirtilmiştir. En fazla mevsimlik tarım işçisinin bulunduğu ilk beş il sırasıyla 9 bin 777 işçi ile İzmir, 8 bin 582 işçi ile Mersin, 7 bin 956 işçi ile Adana, 7 bin 108 işçi ile Denizli ve 5 bin 977 işçi ile Balıkesir olarak sıralanmıştır.¹⁶ Artış trendi gösteren tarımda çalışan çocuk işçilerin sayısının 2012’de 399 bin olduğu düşünüldüğünde, bahsedilen sayılarda çocuk nüfusunun azalmış olabileceğini, özellikle de Suriyeli mülteci çocukların da mevsimlik tarımda çalışmaya başladığı bir dönemde, düşünmek çok gerçekçi görünmemektedir.

Türkiye’de mevsimlik işlerdeki çocuk emeği sömürüsü, büyük oranda tarımsal faaliyetlerin yapıldığı alanı kapsamaktadır. Bu faaliyetin süresinin ortalama 4 ay ile 7 ay sürdüğü gözlemlenmiştir. Ürün, dikim, bakım ve hasat dönemlerine göre yer değişiklikleri yapılmaktadır. Örneğin; Malatya’da kayısı hasadı ve işleme süreci 2 ay içerisinde sonlanmaktadır. Burada çalışan aileler Ordu iline Fındık hasadına geçmektedir. Fındık hasadından sonra Adana – Urfa illerinde pamuk hasadına gitmektedir. Ege bölgesinde de üzüm, incir, pamuk domates vb. dikim bakım ve hasat süreçleri benzer bir zaman dilimini kapsamaktadır. Öte yandan Akdeniz ve Ege bölgelerinde görülen mevsimlik işçiliğinin diğer bir türünü turizm sezonunda görmek mümkündür. Hem aileleriyle hem de ailelerinden bağımsız olarak çok sayıda çocuğun bu sektörde çalıştığı, çalıştırıldığı bilinmektedir.¹⁷

Mevsimlik tarım sektöründe çalışan çocukların yaşadıklarıyla ilgili olarak, sahada bu konuda çalışan Ortaklık Ağı üyelerinden Kalkınma Atölyesi’nin birçok bölgesel ve ilgili alt

¹⁵ Konuyla ilgili örneğin bkz: Kalkınma Atölyesi Kooperatifi, Mevsimlik Tarım Göçünden Etkilenen 6-14 Yaş Grubu Çocuklar için Temel Araştırma, 2012 (www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Raporlar/TEMEL-ARA%C5%9ETIRMA-RAPORU-%C3%96ZET.pdf)

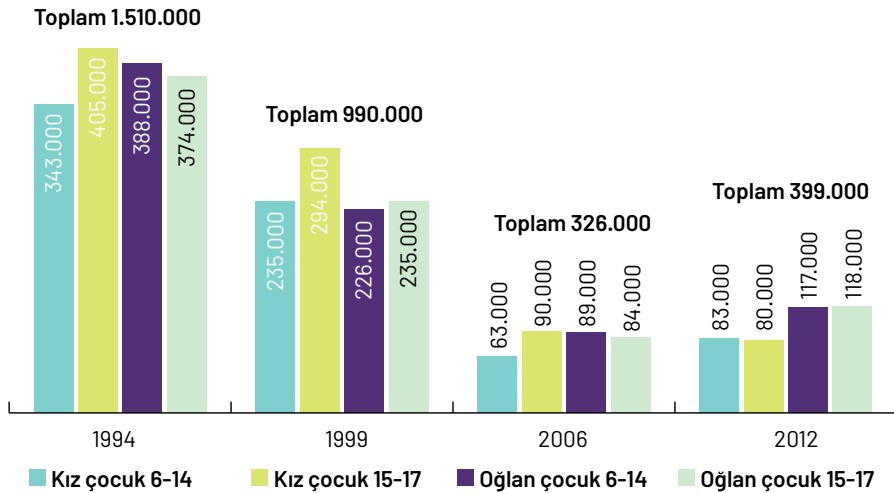
¹⁶ Ankara Bağımsız Milletvekili Aylin Nazlıoka’nın bilgi edinme kanunu kapsamında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının yanıtı: Evrensel Gazetesi, 12 Temmuz 2017 (www.evrensel.net/haber/326093/500-bin-tarim-iscisi-surekli-goc-halinde)

¹⁷ Kalkınma Atölyesi Kooperatifi (2014) Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği İzleme Mevcut Durum Haritası 2012-2013. (www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Raporlar/TURKCE/02/MEVCUT%20DURUM%20HARITASI.pdf)

sektöre dair araştırma raporu ile bilgi sahibi olabilmekle birlikte, bu çocukların sayısı ve profilleriyle ilgili tüm Türkiye'yi kapsayan resmi ayrıştırılmış veri bulunmamaktadır.

Son 25 yılda tarım sektöründe çalışan/çalıştırılan çocuk nüfusunda büyük bir düşüş olduğunu; ancak 2006 - 2012 yılları arasında tekrar bir yükseliş yaşandığını ve son verilere göre 399 bin çocuğun tarım sektöründe çalıştırıldığı bilinmekle birlikte (bkz. Grafik 6), bunların kaçının mevsimlik tarımda çalıştığı, kaçının okula devam ettiği, kaçının sosyal güvencesi olduğu, kaçının hangi hizmetlerden yararlandığı, kaçının hangi nedenlerle hastalandığı ve iyi olma durumlarının ne olduğuna dair birçok konu hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Grafik 6 Yıllara, yaş ve cinsiyete göre tarım alanında çalışan çocuk nüfusu

Milli Eğitim eski Bakanı İsmet Yılmaz'ın, CHP İstanbul Milletvekili Sezgin Tanrıkulu'nun soru önermesine verdiği yanıtta göre Türkiye'de 2016-2017 eğitim yılı itibariyle mevsimlik tarım işçisi ailelerin E-okul'a kayıtlı çocuklarının sayısı sadece 22 bin 414'dir.¹⁸ Taşımali eğitim kapsamında olan bu öğrencilerin kayıtları Bakanlığın sistemindeki 'Taşımali Öğrenci Modülü' üzerinden tutulmaktadır. Bu rakamlarda göstermektedir ki; mevsimlik tarım işçiliği çocuk emeği sömürsünün yanı sıra çocukların eğitim hayatından da kopmasına yol açmaktadır. Yani alınan tedbirler, alanda yaşanan sorunu çözmeye yetmemektedir.

Bu ve ilgili diğer konulara ilişkin "Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi (METİP) Başbakanlık Genelgesi ile yaşanan sorunların çözümü için tedbirler ve uygulayıcı kamu kurumları belirlenmiştir, ancak sürdürülebilir ve kalıcı çözümler konusunda yetersiz kalmaktadır. Bunda, muhatap olan toplumsal grubun

¹⁸ Milli Eğitim Bakanı İsmet Yılmaz'ın soru önergesi yanıtı, 2017(www2.tbmm.gov.tr/d26/7/7-14789sgc.pdf)

ihtiyaç ve önerilerinin tespitinde katılım ve planlamanın sağlıklı yapılamaması büyük rol oynamıştır. Bu nedenle, METİP kapsamında harcanan bütçenin önemli bir kısmının atıl konulara harcanmış olduğu sahada çalışan sivil toplum örgütlerince tespit edilmiştir.

Mevsimlik tarımda çalışan çocukların günlerinin önemli bir kısmını aile büyükleriyle, tarımsal işlerde çalışmayla, özellikle kız çocuklarının da yoğun olarak çadır-kamp gibi barınma merkezlerinde temizlik, kardeş bakımı gibi işlerde çalıştırıldığı gözlemlenmektedir. Buralarda yaşamak zorunda kalan çocukların, eğitim, sağlık, oyun ve sosyal kültürel olanaklara erişimlerinde önemli sorunların olduğu, başlatılan "gezici okul", "misafir öğrencilik" uygulamalarının istenilen sonuçlara ulaşmadığı, bu imkanlardan yararlanma gayreti içinde olan çocukların da gittikleri okullarda ve sosyal çevrede hem okul görevlileri hem de okulun bulunduğu sosyo-kültürel ortamda ayrımcılığa uğrayarak okuldan koptukları tespit edilmiştir.¹⁹ Mevsimlik tarımın, Türkiye'ye gelmiş mülteci-sığınmacıların da düşük ücretle kolayca iş buldukları bir alan olması nedeniyle, mülteci aileler ve çocukları da benzer ortamlarda yaşamakta ve benzer sorunlarla karşılaşmaktadır.

Çoğu zaman 5-6 yaşındaki çocukların kucaklarında küçük bedenlerine ağır gelse de kardeşlerini taşıdıklarını görürsünüz. Anneler işle meşgulken bebeklere bakmak çocukların işi olur.

Kaynak: Kalkınma Atölyesi (2018). Yoksulun Umudu Çocuk: Mevsimlik Tarım İşçisi Hanelerin Sosyo-Ekonomik Profili ve Çocuk İşçiliği Araştırması

Çocukların Hayatına Etkisi

Eğitime Etkisi

Dünyada ve Türkiye'de çalışmak zorunda kalan çocukların büyük bir bölümü hem çalışmakta hem de okula devam etmeye çalışmaktadır. Bu durumun eğitimin sürekli ve birikimli olarak ilerlemesini engellediği, bu durumdaki çocukların eğitim müfredatını sürekli olarak geriden izledikleri, bunun sonucu olarak da almaları gereken zorunlu eğitimi alamayarak niteliksiz, güvencesiz esnek çalışma yaşamına dâhil oldukları tespit edilmiştir. Eğitimin kesintili hale getirilmesinin (4+4+4) ilkokuldan itibaren uzaktan- açıktan eğitime ve böylece çok sayıda çocuğun okul ortamlarından uzaklaşmalarına ve ucuz iş gücü olarak çalışmalarına kapı aralayan bir araca dönüştüğü, sahada çalışan uzman sivil toplum örgütlerince gözlemlenmiştir. Eğitim ve sağlık hizmetlerinin giderek paralı hale gelmesi, kamusal eşit ve ücretsiz eğitim, sağlık ve sosyal güvence ile sosyal destekten yoksunluk aileleri, çocuklarını küçük yaşlarda çalıştırarak kısa vadede aile bütçesine katkı sağlamaya itmekte, uzun vadede de ise çocuğu, eğitim kurumlarından beklentilerinin azalması sonucu niteliksiz iş gücü olmaya yönlendirmektedir.

¹⁹ Mevsimlik tarımda çocuk işçiliği ile ilgili daha fazla bilgi için: Kalkınma Atölyesi Kooperatifi yayınları (www.ka.org.tr/TumYayinlar)

Öte yandan ülkemizdeki çıraklık uygulamasının; çocuklara eğitim aldıkları alanın bilgi beceri ve deneyimini aktarmaktan uzak olduğu, çırakların yetişkin çalışanların tabi olduğu kurallar ve süreler içerisinde sömürüye tabi tutuldukları, küçük yaşlarda zorlu iş koşullarında sömürü ile birlikte değişik ihmal ve istismar türleriyle karşılaştıkları gözlemlenmekte ve belgelenmektedir.²⁰

Bu anlamda, eğitim sisteminin tüm toplumsal kesimlerin katılımı ile yeniden ele alınarak demokratik, kamusal, eşit, ücretsiz, ulaşılabilir ve ayrımcılığa yer vermeyecek şekilde nitelikli hale getirilmesi, ailelerin eğitim kurumlarından beklentilerinin arttırılarak çocuklarını iş yerlerine değil okullara göndermelerinin sağlanması hayati önem taşımaktadır.

Psiko-Sosyal, Fiziksel ve Davranışsal Etkisi

Çalışan çocuklarda öncelikle yaş ve gelişimlerinin kaldıramayacağı işlerde çalışmaları nedeniyle bel ağrılarının sıklıkla görüldüğü, yetersiz beslenme sonucu gelişimsel geriliklerin olduğu, akranlarından farklı sosyal ve davranışsal özelliklere sahip yetişkinlerle uzun süre vakit geçirdiklerinden dolayı kendi akranlarıyla iletişim ve arkadaşlık kurmada, okul ve aile yaşamına adapte olma konusunda sorunlar yaşadıkları belgelenmiştir.²¹Çocukluk çağında kötü giden her konuda kendisini suçlama davranışının iş yerindeki olumsuzluklarda da kendini suçlama şeklinde dışa vurduğu, ergenlik çağında ise gelişim dönemi gereği her şeyin merak edilmesi davranışının iş sahibi tarafından bastırılması sonucu rol karmaşası ve değersizlik duygusunun pekiştiği belgelenmiştir.²² Ayrıca bu çağ çocuklarının kimlik edinme aşamasında olmaları ve kendilerine aşırı güven duymaları, iş kuralları ve düzeni konusunda kendilerine dışarıdan telkin edilecek fikirlere kapalı olmaları nedeniyle iş kazalarına ve fiziksel yaralanmalara en çok uğrayan grubu oluşturdukları da araştırmalarla belgelenmiştir.²³

Öte yandan çalışan çocukların iş ortamlarında fiziksel, duygusal, cinsel şiddet ve saldırıya açık durumda oldukları tespit edilmiştir. Farklı iş ortamlarında çalışan çocukların farklı sorunlarla karşılaştıkları, çocukluktan itibaren bir takibin yapılamaması nedeniyle patolojik, psikolojik ve sosyal sorunların ilerleyen kuşaklara da aktarıldığı bilinmektedir.

20 Örneğin bkz.: Ali Naci Yıldız, Mehmet Kaya, Nazmi Bilir (2011). Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu İşyerinde Şiddet Arastirmasi Raporu.

21 Örneğin bkz.: Olga Eker Özdenler. (2010). Adana İli Toplumsal Destek Merkezi Kayıt Tabanlı 7-15 Yaş Grubu Çalışan Çocukların Sağlık ve Sosyal Durumlarının Değerlendirilmesi (Tıpta Uzmanlık Tezi). Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Bilim Dalı, Adana.

22 Örneğin bkz.: Tümay Algan Ferrara. (2015). Çalışan çocukların sesi: Çocukların gözünden iş ve okul hayatları (Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.

23 Örneğin bkz.: Özge Yalçın. (2004). Türkiye'de çalışan çocukların istismarı: Ankara Ulus Sanayi Bölgesi örneği (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara.

Politika Önerileri

Tüm bu bilgiler ışığında Ortaklık Ağı üyeleri çocuklara hesap verme yükümlülüğü çerçevesinde aşağıdaki politika önerilerini hem kendi üyeleri hem diğer sivil toplum örgütleri ile paylaşmaktadır. Aynı şekilde çocukların haklarını koruma ve onların sesi olma yükümlülüğü çerçevesinde kamu idarelerine de kurum bazında öneriler sunulmaktadır:

Sivil Toplum Örgütlerine Öneriler

- 2019 döneminde, Çocuk İşçiliği ile Mücadele 2017-2023 Ulusal Programı kapsamında yasa güçlendirme alanında yapılacak çalışmalara destek olacak ve baskı oluşturacak şekilde barolar, hukuk fakülteleri, üniversitelerdeki ilgili araştırma ve uygulama merkezleri ile uluslararası hukuk alanında ve sahada çalışan sivil toplum örgütleri bir araya gelerek çocuk işçiliğini ortadan kaldırma ve önleme konusundaki ulusal mevzuatı gözden geçirip uluslararası çocuk hakları hukukuna uygun hale getirilmesi konusunda çalışma yürütmeli ve yasal düzenleme talebinin sürekli gündemde tutulmasını sağlamak için savunuculuk faaliyetleri yürütülmelidir.

2019 döneminde, sağlıklı ve etkin politikalar üretilmesi için mülteci çocuklar da dahil çocuk işçiliğinin boyutlarını, yaygınlığını, kapsamını ve etkilerini ortaya çıkaracak yaş, cinsiyet, yer, göç durumu dahil ayrıştırılmış ulusal verinin toplanması amacıyla TÜİK ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığından düzenli talepte bulunulması ve konuyla ilgili görevlerini yapma konusunda sürekli savunuculuk çalışmaları yapılmalıdır.

- 2019-2021 döneminde, çocuk işçiliğinin önlenmesine dair kamuoyuna açıklanmış olan Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı, Mevsimlik Tarım İşçileri ile ilgili Başbakanlık Genelgesi, Kalkınma Planlarında öngörülen hedefler sivil toplum örgütleri tarafından yakın incelemeye alınmalı ve sayılan belgelerde eksik ve yanlış olduğu değerlendirilen çalışmalara ilişkin öneri ve eklemeler yapılarak hem programların hedeflerine ulaşma durumları hem de eksik ve yanlış olduğu tespit edilen hususlara ilişkin savunu ve kamuoyu oluşturma çalışmaları yürütülmelidir. İlgili programlar kapsamında görev alan kurumların çalışmaları tek tek mercek altına alınarak anlık öneri ve tavsiyeler de sunulmalıdır.
- 2019-2021 döneminde, 4+4+4 şeklinde formüle edilen eğitim sistemi uygulaması sonucunda zorunlu eğitim çağında olup örgün öğretim kurumlarından koparak açıktan ve uzaktan öğrenimine devam eden çocuk sayılarının yıllık bazda tespit edilmesi ve bu çocukların okulda geçiremedikleri zamanı ne şekilde geçirdikleri, bu grup çocuklarda görülen çalışma oranları, erken yaşta evlilik oranları gibi sorunların tespitine yönelik özgün niteliksel araştırmalar planlanmalı ve yapılmalıdır.
- 2019-2021 döneminde, üniversitelerin ilgili bölümlerinde mülteci çocuklar da dâhil tüm dezavantajlı çocuk gruplarının emeğinin sömürüsü ile ilgili araştırmalar yapılmasını

sağlamak ve çocuk işçiliğine dair yüksek lisans, doktora ve tıpta uzmanlık tezlerinin sayısını arttırmak için savunuculuk çalışmaları yapılmalıdır.

- Meslek lisesi öğrencilerin katıldığı staj çalışmaları ile çıraklık-meslek edindirme eğitimine tabi çocuklarla ilgili yürürlükteki mevzuat ve mevzuatta öngörülen iş ve meslek bilgisi edinmenin işletmelerce sağlanıp sağlanmadığı, bu tür çalışmaların çocuk sömürüsüne dönüşüp dönüşmediğine dair saha çalışmaları ile bu alanın hem mevzuat boyutuyla hem de uygulama boyutuyla ilgili olarak 2019-2021 dönemini kapsayacak savunuculuk çalışmaları yapılmalıdır.
- Çocuk işçiliğinin önlenmesi amacıyla sivil toplum örgütleri kesintisiz olarak farkındalık çalışmaları yürütmeli ve her pratik çalışmada ve raporlamalarda özel olarak çocuk işçiliğine dair verilerin paylaşılması önemsenmelidir. Çocuk işçiliğinin görüldüğü her durumda ilgili kamu kurumlarına her tür iletişim yolu kullanılarak başvurulmalı ve şikâyetler düzenli olarak iletilmelidir. Örnek dava ve vakalar takip edilerek emsal kararların hukuksal olarak çıkarılması yolu da önemsenmelidir.
- Türkiye'nin Çocuk Hakları Komitesine Bireysel Başvuru Hakkını tanımış olması nedeniyle gerekli durumlarda mekanizmanın kullanılması amacıyla bu yeni mekanizmayla ilgili farkındalık çalışmaları yapılmalıdır.

Kamu Kurumları İçin Politika Önerileri

Dışişleri Bakanlığı

- ILO'nun temel yönetim sözleşmelerinden olan 129 No'lu İş Teftiş (Tarım) Sözleşmesi, Gençlerin (Sanayi dışındaki alanlarda) Gece işinde çalıştırılmasına ilişkin 79 No'lu Sözleşme ve Gençlerin (Sanayiye ait alanlarda) Gece işinde çalıştırılmasına ilişkin 90 No'lu ILO Sözleşmelerine taraf olunmalıdır.

Türkiye İstatistik Kurumu

- Resmi istatistik programına her 5 yılda bir yapılmak üzere Çocuk İşgücü Anketinin eklenmesi hem uluslararası hem ulusal hem de çocuklara karşı ahlaki bir yükümlülüktür. Anket çalışmasının çocuk işçiliğinin tüm boyutlarıyla ve çalışma alanlarını kapsayacak şekilde, cinsiyete ve yaş basamaklarına, göç (mülteci-sığınmacı dâhil) durumuna göre ayrıştırmış, bölgesel ve iller bazında durum analizine izin verecek derinlikte olması gerekmektedir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

- Asgari yaş sınırı ile ilgili bir yasal düzenlemeye gidilerek İş Kanunu'nda yer verilmeyen işleri de içerecek şekilde, Türkiye'de yoksulluk ve yoksulluğun etkilediği çocukların gelişimine dair temel politikalar çerçevesinde çocuk işçiliğini önleyici, çocukları koruyucu ve destekleyici mevzuat düzenlemeleri yapılmalıdır.

- Çocuk işçiliğinin önlenmesine dair her türlü çalışmada ve hazırlanacak strateji belgeleri ve oluşturulan politikalarda evrensel çocuk hakları normlarına ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığını önlemeye uygun ilkelerle hareket edilmeli, emek meslek örgütleri, sendikalar ve çocuk hakları örgütlerinin de sürece dâhil edilmesi sağlanmalıdır.
- Ayrıca çalışma yaşamı ve iş yerlerinin daha etkin denetlenmesi sağlanarak çocuk emeği sömürsünün önüne geçilmelidir. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği mevzuat ve uygulama çalışmalarında çocuklara özel önlemler öngörülmelidir.
- Çocuk Koruma Kanunu'nun kapsamı genişletilerek Çocuk Hakları Temel Yasası olarak çocuklara özgü bir yasa çalışması yapılmalıdır. Yaşamın her alanında çocukların hak ihlaline uğrayabileceği risk faktörlerinin önceden tespit edilerek mağduriyet oluşmadan çocukların korunması ve desteklenmesini sağlayacak şekilde kamusal hizmetler organize edilmelidir. Yoksul ailelerin farklı sosyal destek modelleriyle desteklenmesi suretiyle çocuk emeği sömürsüyle mücadele edilmelidir.

Ekonomi-Kalkınma-Maliye Bakanlıkları

- Uluslararası ve ulusal çocuk hakları hukuku gereğince ekonomi politikaları oluşturulurken ve kalkınma planları yapılırken toplumsal cinsiyet ayrımcılığını ve çocuk emeği sömürsünü engelleyecek önlem ve politikalara yer vermelidir. Çocuklar için bir bütçe ve çocuk yoksulluğunu ortadan kaldırmak için maliye politikaları oluşturulmalıdır.

Millî Eğitim Bakanlığı

- Okul çağındaki çocukların öncelikli olarak yaş ve gelişimlerine uygun örgün eğitim olanaklarından yararlanmasını sağlayacak, toplumsal cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldıracak sistem düzenlenmesine gidilmelidir. Kesintili eğitim sisteminin çocuk işçiliği üzerindeki etkisi analizi edilerek ortaya çıkan veriler üzerinden politika önerileri geliştirilmelidir. Çıraklık ve mesleki eğitim süreçlerinin yol açtığı çocuk emeği sömürsü uygulamaları, yapılacak araştırma ve analizler üzerinden ortaya konmalı ve politika önerileri geliştirilmelidir.
- Mevsimlik tarım işçisi olan aile çocuklarının sürecin hiçbir aşamasında eğitim olanaklarından mahrum kalmayacakları esnek düzenlemeler ve uygulamalar (gezici okullar vb.) geliştirilmelidir.

İçişleri Bakanlığı

- Çocukların iş ve üretim süreçlerinin hiçbir aşamasında yer almaması gerektiği bilinciyle güvenlik personel eğitimleri yapılmalıdır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü mülteci/sığınmacı çocukların emek sömürsüne ve cinsiyet temelli ayrımcılık ve şiddete maruz kalmaması için gerekli önlemleri almalıdır.

Kaynakça

Adalet Bakanlığı Adli İstatistikleri 2017

Ana C. Dammert, Jacobus de Hoop, Eric Mvukiyehe ve Furio C. Rosati, Kamu politikasının çocuk işçiliği üzerindeki etkileri: Program tasarımı için mevcut bilgi, eksiklikler ve çıkarımlar. Çocuk Emeğini Anlama (UCW) Programı

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çocuk İşçiliği ile Mücadele 2017-2023 Ulusal Programı.

Evrensel Gazetesi, 12 Temmuz 2017

ILO Türkiye web sitesi

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi, Türkiye’de Çocuk İşçiliği ve Çocuk İş Cinayetleri Raporu 2018

Kalkınma Atölyesi Kooperatifi (2014) Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği İzleme Mevcut Durum Haritası 2012-2013.

Kalkınma Atölyesi Kooperatifi, ‘Bir Yevmiye, Bir Yevmiyedir...’ Tarım Araçları ve Türkiye’de Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliği, 2018.

Kalkınma Atölyesi Kooperatifi, Mevsimlik Tarım Göçünden Etkilenen 6-14 Yaş Grubu Çocuklar için Temel Araştırma, 2012

Olga Eker Özdener. (2010). Adana İli Toplumsal Destek Merkezî Kayıt Tabanlı 7-15 Yaş Grubu Çalışan Çocukların Sağlık ve Sosyal Durumlarının Değerlendirilmesi (Tıpta Uzmanlık Tezi). Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Bilim Dalı, Adana.

Özge Yalçın. (2004). Türkiye’de çalışan çocukların istismarı: Ankara Ulus Sanayi Bölgesi örneği (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara.

Prof. Dr. Turgut Tahranlı, vd. (2011). Birleşmiş Milletlerin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi ile Türk Hukuk Mevzuatı Karşılaştırmalı Analizi. UNICEF Türkiye ve Türkiye Barolar Birliği.

TÜİK Resmi İstatistik Programı 2017-2021

Tümay Algan Ferrara. (2015). Çalışan çocukların sesi: Çocukların gözünden iş ve okul hayatları (Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.

Uluslararası Çalışma Örgütü, Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Programı, (2007). Çocuk İşçiliğine Karşı Modern Politikalar ve Hukuki Düzenlemeler. Cenevre, ILO Sayfa 24-31.

Uluslararası Çocuk Merkezi, Çocuğa Karşı Şiddet Durum Haritası

Uluslararası Çocuk Merkezi, Turizm ve Seyahatte Çocukların Cinsel Sömürüsü Küresel Araştırması, 2015

